

اخلاق در پژوهش‌های کیفی: تحلیل مفهوم به روش تحولی راجرز

مینا حسین‌زاده^۱

هادی حسنخانی^۲

فرناز رحمانی^۳

چکیده

مقدمه: اخیراً گرایش محققین علوم بهداشتی به انجام تحقیقات کیفی افزایش یافته است. ماهیت مسائل اخلاقی در تحقیقات کیفی بسیار ظریف بوده و با سایر تحقیقات متفاوت می‌باشد. مطالعه حاضر با هدف روشن‌ساختن مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی، و شناخت بیشتر ویژگی‌ها و پیشایندها و پسایندهای آن انجام شده است.

روش: این مطالعه با رویکرد تحلیل مفهوم تحولی راجرز انجام گرفته و متون منتشر شده مرتبط، بدون در نظر گرفتن محدوده زمانی مورد بررسی دقیق قرار گرفت. پس از انتخاب منابع داده‌ها، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها انجام شد و اطلاعات مربوط به ویژگی‌ها، پیشایندها و پسایندهای مفهوم و همچنین واژه‌های جایگزین و مرتبط خلاصه و کدبندی گردید.

یافته‌ها: پس از انجام تحلیل مفهوم، ویژگی‌های اخلاق در پژوهش‌های کیفی در دو دسته ویژگی‌های مشترک با سایر انواع پژوهش‌ها و ویژگی‌های اختصاصی پژوهش‌های کیفی طبقه‌بندی شدند. پیشایندها به صورت آگاهی و مهارت محقق، کدهای اخلاقی، گایدلاین‌های کمیته اخلاق، دقت مطالعه و رضایت آگاهانه شناسایی شدند. پسایندهای اخلاق در پژوهش‌های کیفی شامل افزایش استحکام تحقیق، درستی فرآیند تحقیق،

۱. دانشجوی دکترای پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران.

Email: m.hosseinzadeh63@gmail.com

(نویسنده مسؤول)

۲. استادیار پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران.

۳. دانشجوی دکترای پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران.

حذف و کاهش تنگناهای اخلاقی در حین انجام تحقیقات، کاهش بارکاری کمیته‌های اخلاق، کنترل هزینه‌ها، و افزایش دقت و اعتبار تحقیقات کیفی بودند. نتیجه‌گیری: بر اساس یافته‌های این مطالعه، می‌توان تعریفی نظری برای مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی ارائه نمود. نتایج این مطالعه می‌تواند با واضح‌سازی مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی و با توجه به این‌که مفاهیم، بلوک‌های سازنده تئوری‌ها هستند، در توسعه مدل و تئوری در این زمینه به محققین کمک نماید.

واژگان کلیدی

اخلاق در پژوهش، پژوهش کیفی، تحلیل مفهوم، رویکرد تحولی راجرز

مقدمه

پژوهش گامی است که پژوهشگر برای روشن کردن مسأله‌ای مبهم برمی‌دارد تا پاسخی دقیق و منطقی برای حل آن بیابد. (خالقی، ۲۰۰۸ م.) در همه انواع تحقیقات مسائل اخلاقی وجود داشته و رویارویی با آن‌ها اجتناب‌ناپذیر است. گاهی پژوهشگر قادر به کنترل تنگناهای اخلاقی به وجود آمده می‌باشد، اما برخی مواقع به دلیل عدم پیش‌بینی چنین مواردی قادر به کنترل آن نمی‌باشد. (دانکن و همکاران، ۲۰۰۹ م.) در واقع فرآیند تحقیق تنشی در محققین برای رسیدن به هدف تحقیق از یکسو و حفظ حقوق شرکت‌کنندگان از سوی دیگر به وجود می‌آورد. اخلاق به عملکرد درست و اجتناب از صدمه و آسیب اشاره دارد. آسیب و صدمه می‌تواند با بکاربردن اصول اخلاقی مناسب جلوگیری شده و یا کاهش داده شود. بنابراین حفاظت از مشارکت‌کنندگان انسانی در مقابل آسیب و صدمه در هر تحقیقی الزامی است. (ارب و همکاران، ۲۰۰۱ م.)

در واقع اخلاق به زیربنایی برای انجام تحقیق مؤثر و معنی‌دار تبدیل شده است و امروزه رفتار اخلاقی پژوهشگران، مورد توجه بیشتری قرار گرفته است. در جامعه امروزی هرگونه نگرانی درباره شیوه انجام اخلاقی تحقیقات، تأثیر منفی بر روی نگرش درباره علم بر جای می‌گذارد، لذا مهم است که به عنوان محقق سوء استفاده‌هایی که در تحقیقات گذشته اتفاق افتاده است را به خاطر داشته باشیم و از ایجاد خطاهای مشابه جلوگیری کنیم. (برگ و همکاران، ۲۰۰۴ م.)

در طی دهه‌های گذشته، تعداد مطالعات کیفی چاپ‌شده در مجلات علوم پزشکی افزایش یافته است. همچنین علاقه محققان علوم پزشکی نسبت به انجام مطالعاتی با رویکرد کیفی افزایش یافته است. (ریچاردرز و همکاران، ۲۰۰۲ م.) با این حال اکثر مقالاتی که در مورد روش کیفی در علوم بهداشتی نوشته شده است، به

مسائل اخلاقی پژوهش‌های کیفی اشاره ننموده‌اند. (الوویهای سامارانایک، ۲۰۱۲ م.) ریشه تحقیقات کیفی در علوم انسانی اعم از جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، علوم اجتماعی و آموزش و پرورش می‌باشد، لذا مسائل اخلاقی و چالش‌های منحصر به فرد مطالعه انسان‌ها را دارا می‌باشند. ماهیت مسائل اخلاقی در تحقیقات کیفی تیز و نافذ بوده و در مقایسه با مسائل تحقیقات کمی متفاوت است. به عنوان مثال در رابطه با این که محقق چگونه به مشارکت‌کنندگان دسترسی پیدا کند و همچنین تأییراتی که محقق می‌تواند بر روی شرکت‌کنندگان داشته باشد، تعارضات اخلاقی بالقوه وجود دارد، اما غالباً توجه زیادی به این تفاوت‌ها نمی‌شود. در این نوع تحقیقات که از نظر اخلاقی مورد اتهام قرار می‌گیرند، با توجه به غیر قابل پیش‌بینی بودن آن در زمان آغاز تحقیق، و همین‌طور با توجه به ماهیت باز جمع‌آوری داده‌ها، لازم است که محققان و همچنین اعضای کمیته اخلاق با شیوه‌ای انعطاف‌پذیر و مختص روش انجام این نوع تحقیقات با آن‌ها برخورد نمایند. (ریچاردز و همکاران، ۲۰۰۲ م)

بحث در مورد مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی اغلب از جهات بسیاری چالش‌برانگیز است، چراکه در ارتباط با دو مبحث وسیع اخلاق و پژوهش‌های کیفی می‌باشد. در متون موجود تعریف روشنی از اخلاق در پژوهش‌های کیفی ارائه نشده است. (نیونز، ۲۰۰۸ م.) کدهای اخلاقی هم که در انجام پژوهش‌ها مد نظر است، اغلب با تحقیقات کمی مناسبت دارد و منبع خاصی برای تحقیقات کیفی در دسترس نیست. (ریچاردز و همکاران، ۲۰۰۲ م.) شاید دلیل این امر بکارگیری واژه اخلاق در پژوهش به صورت کلی برای انواع پژوهش‌ها باشد، اما واضح است که این امر شایسته به نظر نمی‌رسد، چراکه مسائل اخلاقی در پژوهش‌های کمی و

کیفی متفاوت می‌باشد و ابعاد اخلاق و پژوهش‌های کیفی نیز به خوبی شناخته نشده است. (نیونز، ۲۰۰۸ م.)

رویکردهای بسیاری برای توسعه مفاهیم توسط محققان بکار گرفته شده است از جمله رویکرد تحلیل مفهوم که به عنوان یکی از رویکردهای آشنا در توسعه مفهوم، عناصر اساسی یک مفهوم را با هدف شناسایی ساختار و عملکرد آن مورد بررسی قرار می‌دهد. از بین رویکردهای مختلفی که برای تحلیل مفهوم استفاده می‌شود، روش تحولی راجرز، ویژگی‌ها، پیشایندها^۱ و پسایندها^۲ و تغییرات مفهوم در طول زمان و در زمینه‌های مختلف را در نظر می‌گیرد. راجرز معتقد است که رویکرد استقرایی و غیر خطی این روش دقت و استحکام تحلیلی بیشتری در مقایسه با سایر رویکردها در پی داشته است. (ضیغمی و همکاران، ۲۰۱۲ م.)

مطالعه حاضر با هدف تحلیل مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی، با رویکرد تحولی تحلیل مفهوم راجرز به منظور روشن‌شدن هرچه بیشتر این مفهوم انجام گرفته است.

روش

در این مطالعه از رویکرد تحولی تحلیل مفهوم راجرز استفاده شده است. این رویکرد دارای ۶ مرحله می‌باشد که در طی مطالعه به صورت همزمان انجام می‌گیرد. فرآیند مطالعه دارای ماهیت چرخشی، غیر خطی و انعطاف‌پذیر است. مراحل شش‌گانه صرفاً بیانگر فعالیت‌هایی است که باید در طی مطالعه انجام شود و نباید آن را به مثابه مراحل متوالی تلقی نمود. شناسایی ویژگی‌های مفهوم اولین مرحله انجام تحلیل است. (راجرز و همکاران، ۲۰۰۰ م.) در گام نخست تعیین مفهوم مورد نظر و بیان واژه‌ها و اصطلاحات جایگزین صورت می‌گیرد. در گام بعد حیطه

مناسب (محیط و نمونه) برای گردآوری داده‌ها انتخاب می‌شود. در گام سوم داده‌های مرتبط برای تعیین ویژگی‌ها و پایه‌های بافتاری مفهوم گردآوری می‌شوند. آنگاه نوبت به تحلیل داده‌ها برای تعیین ویژگی‌ها می‌رسد. در مرحله پنجم در صورت امکان مثالی متناسب با مفهوم ارائه می‌گردد و در آخرین گام، کاربرد و فرضیه‌ها برای گسترش بیشتر مفهوم بیان می‌شود. (راجرز و همکاران، ۲۰۰۰ م.) در این روش، راجرز از رویکرد استقرایی و تحلیل دقیق بهره می‌برد و تمرکز مطالعه بر جمع‌آوری و تحلیل داده‌های خام استوار است، و مفاهیم در زمینه‌های اجتماعی، فرهنگی و بافت خاص هر حرفه مورد مطالعه قرار می‌گیرد. (درویش‌پور و همکاران، ۲۰۱۲ م.)

در مورد مرحله اول می‌توان گفت تمرکز اولیه در تحلیل مفهوم، مشخص نمودن مفهوم مورد علاقه و واژه‌شناسی مناسب برای هدایت تحلیل است. همانطور که در مقدمه اشاره شد با توجه به این که مفهوم اخلاق به زیربنایی برای انجام تحقیق معنی‌دار و مؤثر تبدیل شده است و ویژگی‌های این مفهوم در تحقیقات کیفی روشن نمی‌باشد، پژوهشگران علاقمند شدند که تحلیل این مفهوم را جهت روشن شدن بیشتر آن انجام دهند. مرحله دوم پس از مشخص کردن مفهوم مورد نظر، تعیین قلمرو و محدوده ادبیات برای مطالعه می‌باشد. (توفتاگن و همکاران، ۲۰۱۰ م.)

در این تحقیق متون منتشرشده به زبان فارسی و انگلیسی بدون در نظر گرفتن محدوده زمانی در مورد اخلاق پژوهش‌های کیفی در علوم بهداشتی و علوم اجتماعی مورد بررسی و تحلیل دقیق قرار گرفت. پس از شناسایی مفهوم، محقق به پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر Sid، Magiran، Pubmed، Scopus، Ovid و Google scholar مراجعه نمود و به جستجوی مطالعات انجام‌شده در ارتباط با مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی پرداخت. کلیدواژه‌هایی که برای جستجو

استفاده شد شامل «qualitative research»، «ethics» یا «ethical challenges» یا «ethical dilemma» بودند که در عنوان و چکیده مقالات جستجو گردیدند. بررسی منظم عنوان‌های به دست آمده برخی همپوشانی‌ها را نشان داد. ضمن این که محدودیت دسترسی به متن کامل برخی از مقالات منجر به حذف آن‌ها شد. برای افزایش کفایت نمونه‌ها جستجو با کلمات جایگزین^۴ همزمان انجام گردید. واژه‌های جایگزین واژه‌هایی هستند که برای بیان مفهوم، غیر از واژه برگزیده از سوی پژوهشگر برای تحلیل، بکار می‌روند. (توفتاگن و همکاران، ۲۰۱۰ م.) در مجموع از ۶۵۲ مورد مقاله، پس از مرور و بررسی خلاصه آن‌ها و حذف موارد تکراری، ۱۱۰ مورد که مشتمل بر واژه اصلی مطالعه یعنی پژوهش کیفی و اخلاق بوده و به صورت متن کامل قابل دسترسی بود، اعم از مقالات پژوهشی و مروری انتخاب شدند. سپس با استناد به روش تحلیل مفهوم راجرز برای بررسی عمیق مقالات، ۲۰٪ از آن یعنی ۲۲ متن که نزدیک‌تر به عنوان پژوهش حاضر بود، انتخاب گردید.

پس از انتخاب منابع داده‌ها، جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها بر اساس مدل تحلیل مفهوم راجرز انجام شد. به طور کلی در روش راجرز، از تحلیل درون‌مایه‌ای^۵ به عنوان راهکار تحلیل استفاده می‌گردد. (توفتاگن و همکاران، ۲۰۱۰ م.) در این پژوهش تحلیل به صورت درون‌مایه‌ای و شبیه به تحلیل محتوا صورت گرفت. بدین ترتیب که مقالات به دقت مورد مرور و بررسی عمیق قرار گرفتند و اطلاعات مربوط به ویژگی‌ها، پیشایندها و پسایندهای مفهوم و همچنین واژه‌های جایگزین و مرتبط خلاصه و کدبرداری گردید. محقق مواردی که در خصوص ویژگی، پیشایندها و پسایندها استخراج می‌نمود، در صفحات جداگانه یادداشت می‌کرد. (راجرز، ۲۰۰۰ م.) در تحلیل داده‌ها بر خلاف تحقیقات کیفی، تحلیل و آنالیز داده‌ها به انتهای کار

موکول می‌شود. این امر به دلیل اجتناب از عجله و شتاب و پیشگیری از اشباع زودرس داده‌ها انجام می‌شود. (رفیعی و همکاران، ۲۰۱۲ م.) در هر قسمت، داده‌ها به دقت خوانده شد تا محقق بتواند، نکات و برجسب‌های کلیدی برای فراهم کردن توصیف واضح درباره هر جنبه از مفهوم را استخراج نماید. در جدول ۱ خلاصه‌ای از مرور مطالعات که معنای مفهوم اخلاق در پژوهش کیفی را دربر داشته‌اند به همراه ویژگی‌ها، پیشایندها و پسایندها آورده شده است. لازم به ذکر است که در اکثر متون مورد مطالعه، پیشایندها و پسایندهای ذکر شده به طور مستقیم مورد بحث قرار نگرفته است و این موارد به صورت غیر مستقیم از داده‌های متون استخراج گردیده است.

یافته‌ها

ویژگی‌های مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی در مطالعه حاضر در دو بعد ویژگی‌های مشترک و ویژگی‌های اختصاصی شناسایی شدند.

ویژگی‌های مشترک اخلاق در پژوهش‌های کیفی

این بعد با ۷ ویژگی حفظ شأن و منزلت شرکت‌کنندگان، احترام، عدالت، رعایت آزادی و اختیار شرکت‌کنندگان، رازداری و حفظ خلوت، ایجاد احساس امنیت در شرکت‌کنندگان و توجه به زمینه فرهنگی شرکت‌کنندگان مشخص گردید. تاون سند^۶ بیان می‌کند که در مطالعات کیفی نیز اصول کلاسیک اخلاق که شامل احترام، اختیار، عدالت و خیررسانی است، باید رعایت شود. در واقع تحقیق درست، تلاشی اخلاقی و معنوی است که در آن باید منافع شرکت‌کنندگان در مطالعه حفظ شده و به واسطه شرکت در مطالعه آسیب نبینند. (تاون سند و همکاران، ۲۰۱۰ م.)

طبق بیانیه نورنبرگ که پس از سوء استفاده‌هایی که از شرکت‌کنندگان انسانی در تحقیقات انجام گرفت، مطرح گردید، شرکت‌کنندگان باید در مورد ماهیت و پسایندهای مطالعه آگاه شوند. آنان باید در مورد تصمیم‌گیری در مورد شرکت در مطالعه آزاد باشند و عدم شرکت، نباید تأثیری بر روی مراقبت‌های دریافتی آن‌ها داشته باشد. (رامچاران و همکاران، ۲۰۰۱ م.)

یک عنصر مهم در مورد رازداری و بی‌نام‌بودن اطلاعات، برقراری ارتباطی توأم با اعتماد و احترام متقابل بین محقق و شرکت‌کنندگان است. یک عنصر مهم در مورد رازداری و بی‌نام‌بودن اطلاعات، برقراری ارتباطی توأم با اعتماد و احترام متقابل بین محقق و شرکت‌کنندگان است. در این خصوص استفاده از اسم مستعار هم مناسب است. (هالای، ۲۰۰۶ م.)

ویژگی‌های اختصاصی اخلاق در پژوهش‌های کیفی

این بعد با سه ویژگی ارتباط محقق و شرکت‌کنندگان (بیان دقیق هدف مطالعه، جلب مشارکت‌کننده، اطمینان از درک رضایت آگاهانه)، تجزیه و تحلیل داده‌ها (تفسیر ذهنی محقق) و انتشار یافته‌های تحقیق (توجه به ناشناس ماندن شرکت‌کنندگان و صداقت) شناسایی شدند.

ارب و همکاران بیان می‌کنند که ماهیت مسائل اخلاقی در پژوهش‌های کیفی تیز و نافذ بوده و در مقایسه با مسائلی که در تحقیقات کمی وجود دارد، متفاوت است. به عنوان مثال می‌توان به نحوه دسترسی به گروه‌های اجتماعی و تأثیراتی که محقق می‌تواند بر روی مشارکت‌کنندگان داشته باشد، اشاره نمود. (۲۰۰۱ م.)

طبق بیان ریچارد شاید یکی از دلایل عدم تأکید بر روی اصول اخلاقی در پژوهش‌های کیفی، به دلیل اعتقاد به این باشد که احتمال آسیب به شرکت‌کنندگان در این تحقیقات کم است، اما خطاهای احتمالی شناخته‌شده که در تحقیقات

علوم اجتماعی ممکن است متوجه شرکت‌کنندگان شود، شامل اضطراب و تنیدگی شرکت‌کنندگان و همچنین احتمال آسیب به آبرو و شهرت آنان به دلیل عدم رعایت اصول اخلاقی در انتشار یافته‌های تحقیق باشد. (۲۰۰۲ م.)

در تحقیقات کیفی تعرض به حریم خصوصی و خلوت، بزرگ‌ترین خطر آسیب و صدمه است. در تحقیقات کیفی خصوصاً زمانی که مصاحبه‌های عمیق و باز صورت می‌گیرد، خاطرات زندگی مرور می‌شود و خصوصیات خاص افراد مانند تعداد فرزندان، محل زندگی و تجارب خاص از بیماری پرسیده می‌شود. حفظ ناشناختگی محض مشکل است، چراکه گزارش این موارد احتمال شناخته‌شدن فرد را بالا می‌برد. (انزاین و همکاران، ۲۰۰۳ م.)

مقدمات و پیشایندهای اخلاق در پژوهش کیفی

مقدمات شرایطی هستند که باید قبل از وقوع مفهوم وجود داشته باشند. پیشایندها، پیش نیازهای مفهوم در حال تحلیل هستند و روی وقوع مفهوم تأثیر می‌گذارند. راجرز پیشنهاد می‌کند که مرور متون باید به شناسایی پیشایندها و پسایندهای یک مفهوم بیانجامد، زیرا هر دوی این‌ها به شفافیت بیشتر مفهوم کمک می‌کند. (۲۰۰۰ م.)

پیشایندها در مطالعه حاضر به صورت آگاهی و مهارت محقق، کدهای اخلاقی، گایدلاین‌های کمیته اخلاق، دقت مطالعه^۷ و رضایت آگاهانه شناسایی شدند.

نبود دانش و آگاهی اختصاصی مربوط به پژوهش‌های کیفی یکی از دلایلی است که مرور و داوری پروپوزال‌های کیفی را با مشکل مواجه می‌کند. بسیاری از اعضای کمیته اخلاق، دانش اختصاصی در زمینه تحقیق کیفی و نحوه داوری پروپوزال‌های کیفی را ندارند و این مسأله منجر به گیجی و عدم یکنواختی در مورد داوری و تصویب تحقیقات کیفی می‌شود. (انزاین، ۲۰۰۳ م.) محققان کیفی اغلب

احساس می‌کنند که تفاسیر «علم خوب» توسط اعضای کمیته اخلاق تا حدود زیادی تک‌بعدی است و شیوه محققان کمی، در درک جهان به عنوان روش تحقیقی درست به صورت ناخودآگاه به محققان تحمیل می‌شود. تحقیقات کیفی غالباً در تصدیق تعداد نمونه‌ها و همین‌طور مصاحبه به عنوان روش جمع‌آوری اطلاعات در کمیته‌های اخلاق با مشکلاتی مواجه هستند. (پریور، ۲۰۰۷ م.)

تاریخچه کدهای اخلاقی در تحقیقات علوم اجتماعی و بهداشت به بیانیه نورنبرگ و هلسینگی باز می‌گردد. نگرانی‌های بین‌المللی در مورد انجام مطالعات بر روی انسان‌ها باعث شکل‌دادن به کدهای اخلاقی شد که نه تنها تحقیقات پزشکی، بلکه تحقیقات اجتماعی را هم کنترل می‌نماید. محافظت از شرکت‌کننده، هدف اصلی در تمام کدهای اخلاقی تهیه‌شده ملی یا بین‌المللی می‌باشد. (هونارد، ۲۰۰۸ م.)

دقت روش‌شناختی^۸ به عنوان یک جنبه مهم اخلاق در پژوهش در نظر گرفته می‌شود و در تحقیقات کیفی باید به این مسأله توجه شود تا بتوان با این باور که مسائل اخلاقی در تحقیقات کیفی به دلیل فقدان دقت علمی به وفور اتفاق می‌افتد، مقابله نمود. در تحقیقات کیفی هم مانند تحقیقات کمی مکانیسم‌هایی وجود دارد که دقت و درستی این تحقیقات را ضمانت می‌کنند که این‌ها معادل تحقیقات کمی است، اما بر اساس معیارهای متفاوتی می‌باشد. (ایگنازیو و همکاران، ۲۰۱۳ م.)

سازمان جهانی بهداشت در گایدلاین خود برای کمیته اخلاق تأکید می‌کند که شأن و منزلت، حقوق، امنیت و احساس خوب بودن مشارکت‌کنندگان در تحقیق باید ارتقا داده شود و این باعث می‌شود که نتایج حاصل از تحقیق معتبر باشد. (هونارد و همکاران، ۲۰۰۸ م.)

رضایت آگاهانه یک فرآیند است نه یک اتفاق و لازم است که در طی تحقیق درباره آن مذاکره شود. در اخذ رضایت باید میزان مشارکت شرکت‌کنندگان در

تحقیق هم در نظر گرفته شود. علاوه بر اخذ رضایت، تعهد شرکت کنندگان هم اهمیت دارد. (هالای، ۲۰۰۶ م.)

پسایندهای اخلاق پژوهش‌های کیفی

پسایندها رخدادهایی هستند که در نتیجه وقوع مفهوم رخ می‌دهند. (توفتگان و همکاران، ۲۰۱۰ م.) پسایندهای اخلاق در پژوهش‌های کیفی که در این مطالعه شناسایی شدند، شامل افزایش استحکام تحقیق، افزایش انسجام و درستی فرآیند تحقیق، حذف و کاهش تنگناهای اخلاقی در حین انجام تحقیقات، کاهش بارکاری کمیته‌های اخلاق، کنترل هزینه‌های تحقیقات کیفی و افزایش دقت و اعتبار تحقیق می‌شود.

روبلی بیان می‌کند زمانی که رشته اخلاق راه خود را در تحقیق کیفی می‌پیماید، باعث افزایش استحکام آن از طریق احترام به منزلت انسان، اختیار و حقوق شرکت کنندگان می‌شود. (۱۹۹۵ م.)

رامچاران بیان می‌کند که اخلاق در پژوهش‌های کیفی باعث کاهش باری کاری کمیته‌های اخلاق شده و به صورت بالقوه هزینه مطالعات کیفی را متعادل می‌نماید. (۲۰۰۱ م.)

ارب بیان می‌کند که گزارش وقایع و مسائل اخلاقی که در طی مطالعه اتفاق می‌افتد، سبب تضمین آنالیز و بحث شده و از بروز اشتباهات در آینده جلوگیری می‌کند. (۲۰۰۱ م.)

واژه‌های جایگزین و مفاهیم مرتبط

واژه‌های جایگزین واژه‌هایی هستند که به جای مفهوم مورد نظر و برای توصیف آن استفاده می‌شوند. (توفتگان و همکاران، ۲۰۱۰ م.) واژه‌های جایگزینی که در طی

مطالعه شناسایی شدند شامل اخلاق در پژوهش‌های اجتماعی و اخلاق در پژوهش‌های انسانی بود.

مفاهیم مرتبط تنها بخشی از روابط و وابستگی‌های مفهوم اصلی را در بردارند، بنابراین واجد تمام ویژگی‌ها و خصوصیات مفهوم مورد مطالعه نمی‌باشند. (راجرز و همکاران، ۲۰۰۰ م.) رایج‌ترین واژه‌های شناسایی شده که در جریان تحلیل مطالعات مورد بررسی با مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی ارتباط تنگاتنگی داشتند، شامل واژه‌های رضایت آگاهانه، کمیته اخلاق و شأن و منزلت انسان بودند. علاوه بر شناسایی جنبه‌های رایج تحلیل مفهوم، در این مطالعه تلاش شد تا تغییرات مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی هم در طول زمان بررسی شود. با توجه به یافته‌ها به نظر می‌رسد که تغییرات اندکی در مورد تعریف این مفهوم در طول زمان اتفاق افتاده باشد و اصول اخلاقی مشخصی از همان ابتدا در مورد این مفهوم مطرح بوده است، اما با رونق یافتن انجام پژوهش‌های کیفی، بحث اخلاق در این پژوهش‌ها هم به صورت اختصاصی‌تر و بیشتر مورد توجه قرار گرفته است و کمیته‌های اخلاق، البته به صورت محدود، به طراحی گایدلاین‌های اختصاصی ملاحظات اخلاقی در پژوهش‌های کیفی اقدام نموده‌اند.

مینا حسین‌زاده، هادی حسنجانی، فرزاد رحمانی

بحث

اگرچه اغلب تصور می‌شود که در مورد پژوهش‌های کیفی احتمال آسیب به شرکت‌کنندگان کم است، اما پژوهشی که به صورت نامناسبی طراحی شده و به درستی هدایت نشود، باعث وارد آمدن صدماتی به پژوهشگر و آزمودنی‌ها می‌شود، (ریچاردز و همکاران، ۲۰۰۲ م.) لذا در این پژوهش مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی با استفاده از رویکرد تحولی راجرز مورد تحلیل قرار گرفت و ویژگی‌های این

مفهوم در دو گروه ویژگی‌های مشترک و ویژگی‌های اختصاصی شناسایی گردید. مقایسه یافته‌های مطالعه حاضر با مطالعه هارپر^۹ که تنها مطالعه یافت‌شده در زمینه تحلیل مفهوم اخلاق در پژوهش می‌باشد، در خصوص «مفهوم اخلاق چندفرهنگی»^{۱۰} نشان‌دهنده شباهت‌های کلی میان این دو مفهوم است. در مطالعه هارپر و همکاران که به تحلیل مفهوم پرداختند، ویژگی‌های مفهوم به صورت استدلال اخلاقی، خیررسانی و ضرررسانی، و احترام به تمام افراد و جوامع شناسایی شدند. (۲۰۰۶ م.) با توجه به یافته‌های مطالعه حاضر و در نظر گرفتن مطالعه هارپر به نظر می‌رسد که اصول اخلاق در پژوهش شامل احترام، عدالت، خیررسانی و اختیار به عنوان یکی از ویژگی‌های اساسی اخلاق در پژوهش‌های کیفی مطرح می‌باشد.

در مورد پیشایندهای مفهوم مورد مطالعه در پژوهش حاضر، آگاهی و مهارت محقق، کدهای اخلاقی، گایدلاین‌های کمیته اخلاق، دقت مطالعه و رضایت آگاهانه به عنوان پیشایندهای مفهوم شناسایی شدند. در مورد مطالعه هارپر و همکاران هم آگاهی فرهنگی، آگاهی از اصول اخلاقی و مهارت به عنوان پیشایندها شناسایی شدند که تا حدودی با مطالعه حاضر دارای هم‌خوانی می‌باشد.

در مورد پسایندهای مفهوم هم در مطالعه حاضر افزایش استحکام تحقیق، افزایش انسجام و درستی فرآیند تحقیق، حذف و کاهش تنگناهای اخلاقی در حین انجام تحقیقات، کاهش بارکاری کمیته‌های اخلاق، کنترل هزینه‌های تحقیقات کیفی و افزایش دقت و اعتبار به عنوان پسایندهای مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی شناسایی شدند. در مطالعه هارپر هم حفاظت از حقوق شرکت‌کنندگان، حفاظت از نرم‌های فرهنگی و شأن و منزلت شرکت‌کنندگان به عنوان پسایندهای مفهوم شناسایی شدند.

بر اساس این تحلیل مفهوم، می‌توان تعریفی نظری برای مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی بر طبق یافته‌های این مطالعه و با روش تحلیل مفهوم بدین صورت ارائه نمود که اخلاق در پژوهش شامل در نظر داشتن اصول اخلاقی احترام، عدالت، سودرسانی و اختیار، و برقرای ارتباط مناسب با شرکت‌کنندگان می‌باشد و ضروری است محققان آگاهی و مهارت کافی در این زمینه داشته و از اصول و گایدلاین‌های کمیته اخلاق آگاهی داشته باشند تا در نهایت با رعایت این اصول و رهنمودها سبب افزایش استحکام و اعتبار تحقیق شوند.

یکی از محدودیت‌های این پژوهش، استفاده از ۲۰٪ مطالعات جستجو شده است. در نتیجه این احتمال وجود دارد که برخی مقالات خوب در این فرآیند مورد بررسی قرار نگرفته باشند. همچنین انتخاب زبان مقالات به صورت صرفاً انگلیسی و فارسی، باعث نادیده‌گرفته‌شدن مقالات مرتبط با سایر زبان‌ها می‌شود. این مطالعه تلاشی بود برای آغاز تحلیل مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی، با توجه به کمبود مقالات در این زمینه پیشنهاد می‌شود به منظور تحلیل بهتر مفهوم، مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی با سایر رویکردهای تحلیل مفهوم هم مورد تحلیل قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

پایبندی به اصول اخلاقی در پژوهش، هرچند بخشی از روش علمی نیست، اما برای تولید پژوهشی مناسب به دور از آسیب‌های رایج در هر حوزه پژوهشی، ضروری است، اگرچه ممکن است، تصور شود، پژوهش‌های کیفی به دلیل این‌که در آن مداخله پزشکی صورت نمی‌گیرد، نمی‌توانند آسیب‌رسان باشند، اما اگر در طراحی و اجرای این مطالعات هم اصول اخلاقی رعایت نشود، می‌تواند باعث وارد آمدن صدمات اجتماعی و عاطفی شدید به پژوهشگر و آزمودنی شود. (ریچاردز و همکاران، ۲۰۰۲ م.) آگاهی از ویژگی‌ها، پیشایندها و پسایندهای مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی می‌تواند منجر به ارتقای جایگاه، اهمیت و کاربرد این مفهوم در پژوهش‌های سلامت گردد و با شفاف‌سازی مفهوم اخلاق در پژوهش‌های کیفی، در توسعه مدل و تئوری در این زمینه کمک‌کننده باشد.

جدول ۱: خلاصه متون مرتبط با مفهوم اخلاق در مرور متون

نویسنده	ویژگی‌ها	پیشایندها	پسایندها
Robley, L. (1995)	فرآیند درک و کشف پدیده‌های انسانی باید همراه با رعایت منزلت (dignity)، اختیار و عاملیت (agency) و آزادی و استقلال شرکت‌کنندگان باشد.		زمانی که اخلاق راه خود را در تحقیق کیفی می‌پیماید، باعث افزایش استحکام آن از طریق احترام به منزلت انسان، اختیار و حقوق شرکت‌کنندگان می‌شود. ^{۱۱}
Kaiser, K. (2009)	رازداری یکی از اصول اخلاقی است که به صورت توافق محقق و شرکت‌کننده در مورد این‌که با داده‌های آن‌ها چه کاری ممکن است، انجام شود تعریف می‌شود. طبق فرم رضایت آگاهانه گزارش یافته‌های مطالعه نباید شامل اطلاعاتی باشد که منجر به شناسایی شرکت‌کنندگان شود.		حفظ رازداری باعث ایجاد رابطه توأم با اعتماد و سازگاری بین محقق و شرکت‌کنندگان و همچنین حفظ استانداردهای اخلاقی و یکپارچگی فرآیند تحقیق می‌شود. ^{۱۲}
Marzano, M. (2007)			زمانی که رضایت آگاهانه اخذ می‌شود و محدودیت‌هایی در کار محقق اعمال می‌شود، مشکلات اخلاقی احتمالی تا حدود

زیادی حل می شود. ^{۱۳}			
مدل اخلاق به عنوان فرآیند باعث ایجاد ارتباط بین محققین علوم بهداشتی و علوم اجتماعی می شود که تاکنون در مسیرهای واگرا بوده اند. پذیرش مدل فرآیند اخلاق می تواند باعث کاهش بارکاری کمیته های اخلاق شود و به صورت بالقوه هزینه های کنترل مطالعات کیفی را متعادل نماید. ^{۱۴}		مدل اخلاق به عنوان فرآیند بر این اساس بنا شده که مطالعات کیفی با مطالعات کمی متفاوت هستند. در مطالعات کیفی اعتماد در ابتدا ایجاد شده و حفظ می شود. رضایت در طول زمان مجدداً تأکید می شود. ارتباط محدود (از نظر زمانی) محقق و بیمار باید مدیریت شود و گفته های مشارکت کنندگان پس از ثبت شدن باید توسط خودشان تأیید شود.	Ramcharan, P. (2001)
در نظر گرفتن و گزارش مسائل اخلاقی که در طی مطالعه اتفاق می افتد منجر به تضمین آنالیز و بحث شده و باعث جلوگیری از اشتباهات آینده می شود. ^{۱۵}	در زمان آماده کردن پروتکل مطالعه محقق باید مسائل اخلاقی احتمالی از قبیل رضایت آگاهانه، رازداری، آنالیز داده ها، ارتباط محقق و مشارکت کننده و گزارش داده های نهایی را پیش بینی و کنترل نماید.	ماهیت مسائل اخلاقی در پژوهش های کیفی عمیق و نافذ بوده و در مقایسه با مسائلی که در تحقیقات کمی وجود دارد متفاوت است، مثلاً در مورد دسترسی به گروه های اجتماعی و تأثیراتی که محقق می تواند بر روی مشارکت کنندگان داشته	Orb, A. (2000)

		باشد. اخلاق در تحقیقات بهداشتی شامل تناسب طرح مطالعه، روش‌شناسی مطالعه، منابع مالی و همین‌طور گزارش رفتارها می‌باشد.	
ذکر نشده است.		دلیل احتمالی عدم تأکید بر روی اصول اخلاقی در تحقیقات کیفی می‌تواند، تفکر احتمال آسیب به شرکت‌کنندگان در تحقیقات کیفی باشد. آسیب و زیان احتمالی توسط محققان علوم اجتماعی شناخته شده که شامل اضطراب و تنیدگی شرکت‌کننده می‌باشد و همچنین انتشار یافته‌های تحقیق می‌تواند باعث صدمه به آبرو و شهرت شرکت‌کنندگان و گروه آن‌ها شود. ^{۱۶}	Richards, H. (2002)
آگاهی مداوم از اهمیت مسائل اخلاقی که ممکن است در طی فرآیند تحقیق اتفاق	Reflexivity به عنوان راهی برای پرورش دادن دقت اخلاقی و دقت متدولوژیکی مطالعات	در مطالعات کیفی هم اصول اخلاقی کلاسیک که شامل اختیار، عدالت و سودمندی است باید	Townsend, A. (2010)

<p>بیفتد باعث افزایش دقت/ اعتبار (rigor) اخلاقی تمام مراحل تحقیق می شود (از جمله در طراحی مطالعه و طی مصاحبه‌ها).</p>	<p>کیفی در علوم بهداشتی می باشد و به معنای خودآگاهی محقق است که اعمال و تعاملات را در طی فرآیند تحقیق تنظیم می کند. Reflexive بودن محقق باعث توجه به حقوق شرکت کنندگان و ساختن ارتباط بر اساس احترام متقابل در فرآیند تحقیق می شود. همینطور باعث می شود که محقق همیشه از نقش خود در فرآیند تحقیق آگاه باشد و نسبت به مسائل اخلاقی که ممکن است در طی فرآیند تحقیق پیش آید حساس بوده و از آنها پیشگیری کند.</p>	<p>رعایت شود.</p>	
		<p>محققان در پژوهش‌های کیفی باید اثرات فرهنگی بالقوه از قبیل محیط جمع‌آوری اطلاعات، توجه به جنسیت در برقراری ارتباط، خلوت، درگیری سایر اعضای</p>	<p>Killawi, A. (2014)</p>

		خانواده به عنوان مشارکت کننده و مسائل مربوط به جبران (ارائه پاداش) را هم در نظر بگیرند بهتر است اصول اخلاقی با شرایط فرهنگی متنوع تنظیم گردند. ^{۱۷}	
	نیاز به وجود قوانین و مقررات تحقیق روشن است، اما پیچیدگی های بروکراتیک و اداری تحقیق باعث افزایش نگرانی هایی در مورد مکانیسم های قانونی در نظر گرفته شده برای محافظت از شرکت کنندگان، خصوصاً در مورد موضوعات حساس و گروه هایی که دستیابی به آنها دشوار است، می شود. ^{۱۸}		Pollock, K. (2012)
مسائل اخلاقی بخش جدایی ناپذیر از طرح تحقیقات کیفی هستند و ملاحظات اخلاقی باید در تمام مراحل تحقیق شامل شناسایی مسأله تحقیق،	ذکر نشده	در تحقیق، منافع شرکت کنندگان در مطالعه باید حفظ گردد. اصول اخلاقی کلیدی شامل رضایت داوطلبانه، رازداری و محرمانه ماندن اطلاعات، بی نام بودن	Halai, A. (2006)

<p>مشارکت در تحقیق و انتشار نتایج در نظر گرفته شود.^{۱۹}</p>		<p>داده‌ها و سودمندی و عدم زیان‌رساندن می‌باشد.</p>	
<p>ذکر نشده</p>	<p>معمولاً تحقیقات کیفی توجه کم‌تری را از سوی کمیته اخلاق دریافت می‌کنند و گایدلاین‌های طراحی شده معمولاً تناسب کم‌تری با روش‌های کیفی دارند.^{۲۰}</p>	<p>اصولی که کمیته اخلاق برای طراحی، مرور و اجرای مطالعات به آن‌ها اشاره می‌کند شامل احترام به انسان‌ها، خیررسانی، عدالت و توجه به زمینه (فرهنگ) مشارکت‌کنندگان می‌باشد. تحقیقات کیفی غالباً با خطر بالایی از آسیب اجتماعی و روانشناسی خصوصاً نقض رازداری و محرمانه‌ماندن همراه هستند.</p>	<p>Working Group for the study of ethical issue in international nursing research, (2003)</p>
		<p>در حین انجام مصاحبه، اصول اخلاقی محقق را راهنمایی می‌کند. هر مصاحبه منحصر به فرد بوده و ممکن است مصاحبه‌گر را با چالش‌های اخلاقی خاص مواجه نماید. یکی از مسائل اصلی پژوهشگران کیفی ایجاد</p>	<p>Haahr, A. (2014)</p>

		تعادلی ظریف بین تمایل برای به دست آوردن حداکثر اطلاعات از شرکت کننده و پرسیدن سؤال توأم با مهربانی و حفظ احترام می باشد. ^{۲۱}	
رعایت اصول اخلاقی ذکر شده باعث می شود نتایج حاصل از تحقیق معتبر باشد. ^{۲۲}	نگرانی های بین المللی در مورد پژوهش بر روی انسان باعث مطرح شدن کدهای اخلاقی شد که نه تنها تحقیقات پزشکی، بلکه تحقیقات اجتماعی را هم کنترل می نماید.	سازمان جهانی بهداشت در گایدلاین خود در خصوص اخلاق در پژوهش تأکید می کند که شأن و منزلت، حقوق، امنیت و احساس خوب بودن مشارکت کنندگان در تحقیق باید ارتقا داده شود.	Hoonaard, WC. (2007)
		حتی با اخذ رضایت آگاهانه، مشارکت کننده با رفتار خود، رفتار دیگران را تحت تأثیر قرار می دهد و این یک مسأله جدی است و نمی توان آن را نادیده گرفت. ^{۲۳}	Berg, BL. (2004)
محققان کیفی اغلب احساس می کنند که تفسیر «علم خوب» توسط کمیته اخلاق تا حد زیادی تک بعدی است و قانون گرایی	محققین معتقدند کمیته اخلاق در مورد پژوهش های کیفی به جای تسهیل کننده بودن بیشتر مانع انجام تحقیق می شود.	برخی از روش هایی که در مطالعات کیفی به طور معمول استفاده می شود از دیدگاه کمیته اخلاق مناسب نمی باشد به عنوان مثال انتخاب	Prior, L. (2007)

<p>افراطی به صورت مانعی در انجام تحقیقات کیفی می باشد.^{۲۴}</p>		<p>نمونه‌ها و تعداد نمونه‌ها.</p>	
	<p>دقت متدولوژیک باید به عنوان یک جنبه مهم اخلاق در پژوهش در نظر گرفته شود تا بتواند با این باور منتقدان مقابله نماید.^{۲۵}</p>	<p>مسائل اخلاقی در تحقیقات کمی و کیفی شامل ۳ دسته هستند: ارتباط محقق و شرکت کنندگان، رضایت آگاهانه و محرمانه ماندن و خلوت.</p>	<p>Ignacio, J.J. (2012)</p>
	<p>نداشتن دانش اختصاصی در خصوص تحقیق کیفی منجر به گیجی و عدم یکنواختی در مرور و تصویب تحقیقات کیفی می شود. در تحقیقات کیفی زمانی که مصاحبه‌های عمیق صورت می گیرد و خصوصیات خاص افراد پرسیده می شود، حفظ ناشناختگی محض مشکل است.^{۲۶}</p>	<p>در تحقیقات کیفی نیاز به توجه بیشتری در مورد استانداردهای اخلاقی وجود دارد. مشترکات تئوری‌های اخلاقی در ۳ اصل اخلاقی احترام به افراد، خیررسانی و عدالت جمع شده است.</p>	<p>Ensign, J. (2002)</p>
	<p>مطالعات کیفی به دلیل استفاده از مصاحبه‌های عمیق توسط کمیته</p>	<p>ملاحظات اخلاقی در مصاحبه‌های عمیق شامل حفظ خلوت و رازداری،</p>	<p>Allmark, P.J. (2009)</p>

	<p>اخلاق به طور موشکافانه‌ای بررسی می‌شوند. گایدلاین‌های اخلاقی در تحقیقات کیفی در جریان پیشرفت مصاحبه‌ها ممکن است مجدداً ساخته شوند.^{۲۷}</p>	<p>رضایت آگاهانه، صدمه و آسیب، نقش دوگانه محقق و بحث سیاست و قدرت می‌باشد.</p>	
		<p>نیاز به حفظ و تضمین حقوق انسان‌ها در تحقیقات انسانی یک اصل اساسی است.^{۲۸}</p>	<p>Vaslef, N. (2006)</p>
		<p>۳ چالش اخلاقی عمده در مورد انجام تحقیق با کودکان وجود دارد که شامل اختیار، رضایت آگاهانه و رازداری است. محققانی که بر روی کودکان کار می‌کنند باید توجه بیشتری به فرآیند اخذ رضایت آگاهانه داشته باشند و اطلاعات را به صورتی که برای شرکت‌کنندگان قابل درک باشد ارائه کنند.^{۲۹}</p>	<p>Kirk, S. (2007)</p>
	<p>مهم‌ترین ابعاد اخلاق پژوهش در ارتباط با مشارکت‌کننده، انتشار</p>	<p>اخلاق پژوهش شاخه‌ای از اخلاق حرفه‌ای بوده و به بررسی مسائل اخلاقی</p>	<p>خالقی، ن. (۱۳۸۷ ش.)</p>

	در پژوهش می پردازد.	نتایج و رفتار پژوهشگر می باشد. ^{۳۰}	
	۳ اصل اساسی در تئوری های اخلاقی شامل دوری از رساندن آسیب و زیان، احترام و عدالت می باشد.	گایدلاین های محدودی در مورد جزئیات ملاحظات اخلاقی که ممکن است پژوهشگر در طی تحقیقات کیفی با آن مواجه شود، وجود دارد. ^{۳۱}	McIlfatrick, S. (2006)

پی‌نوشت‌ها

1. Attributes
2. Antecedents
3. Consequences
4. Surrogate terms
5. Thematic analysis
6. Townsend, Cox, Li
7. Rigor
8. Methodological rigor
9. Harper
10. Ethical multiculturalism
11. Robley
12. Kaiser
13. Marzano
14. Ramcharan, Cutcliffe
15. Orb, Eisenhauer, Wynaden
16. Richards, Schwartz
17. Killawi, Khidir, Elnashar, Abdelrahim, Hammoud, Elliott, Thurston, Asad, Al-khal, D-Fetters
18. Pollock
19. Halai
20. Working Group for the Study of Ethical Issues in International Nursing Research
21. Haahr, Norlyk, Hall
22. Hoonard
23. Berg, Lune
24. Prior
25. Ignacio, Taylor
26. Ensign
27. Allmark, Boote, Chambers, Clarke, McDonnell, Thompson, Tod
28. Vaslef, Cairns, Falletta
29. Kirk
30. Khalegi
31. McIlpatrick, Sullivan, McKenna

فهرست منابع

- Allmark, PJ. Boote, J. Chambers, E. Clarke, A. McDonnell, A. Thompson, A. Tod, A. (2009). Ethical issues in the use of in-depth interviews: literature review and discussion. *Research Ethics Review*. 5 (2): 48-54.
- Aluwihare-Samaranayake, D. (2012). Ethics in qualitative research: a view of the participants' and researchers' world from a critical standpoint. *International Journal of Qualitative Methods*. 11 (2): 64-81.
- Berg, BL. Lune, H. (2004). *Qualitative research methods for the social sciences: Pearson Boston*. 53.
- Darvishpour, A. Rafii, F. Joolae, S. Cheraghi, M. (2012). Pharmaceutical Care: a Concept Analysis using Rodgers' Evolutionary Method. *Iran Journal of Nursing*. 25(77):60-76.
- Duncan, RE. Drew, SE. Hodgson, J. Sawyer, SM. (2009). Is my mum going to hear this? Methodological and ethical challenges in qualitative health research with young people. *Social Science & Medicine*. 69 (11): 1691-9.
- Ensign, J. (2003). Ethical issues in qualitative health research with homeless youths. *Journal of Advanced Nursing*. 43 (1): 43-50.
- Haahr, A. Norlyk, A. Hall, E. (2014). Ethical challenges embedded in qualitative research interviews with close relatives. *Nursing Ethics*. 21 (1): 6-15.
- Halai, A. (2006). Ethics in qualitative research: issues and challenges. *EdQual A Research Programme Consortium on Implementing Education Quality in Low Income Countries*. 4: 2-12.
- Harper, MG. (2006). Ethical multiculturalism: an evolutionary concept analysis. *Advances in Nursing Science*. 29 (2): 110-24.

- Hoonard, WC. (2008). Re-imagining the subject: conceptual and ethical considerations on the participant in qualitative research. *Ciência & Saúde Coletiva*. 13 (2): 371-9.
- Ignacio, JJ. Taylor, BJ. (2013). Ethical issues in health-care inquiry: A discussion paper. *International Journal of Nursing Practice*. 19 (s1): 56-61.
- Kaiser, K. (2009). Protecting respondent confidentiality in qualitative research. *Qualitative Health Research*. 19 (11): 1632-41.
- Khalegi, N. (2008). Research ethics in social science. *Journal of Ethics in Science and Thechnology*. 3 (1,2): 83-93.
- Killawi, A. Khidir, A. Elnashar, M. Abdelrahim, H. Hammoud, M. Elliott, H. Thurston, M. Asad, H. Al-khal, A. D-Fetters, M. (2014). Procedures of recruiting, obtaining informed consent, and compensating research participants in Qatar: findings from a qualitative investigation. *BMC Medical Ethics*. 15 (1): 9-22.
- Kirk, S. (2007). Methodological and ethical issues in conducting qualitative research with children and young people: A literature review. *International Journal of Nursing Studies*. 44 (7): 1250-60.
- Marzano, M. (2007). Informed consent, deception, and research freedom in qualitative research. *Qualitative Inquiry*. 13 (3): 417-36.
- McIlpatrick, S. Sullivan, K. McKenna, H. (2006). Exploring the ethical issues of the research interview in the cancer context. *European Journal of Oncology Nursing*. 10 (1): 39-47.
- Nunes, ED. (2008). Ethical aspects considered by researchers who use qualitative approaches in health. *Ciência & Saúde Coletiva*. 13 (2): 351-60.
- Orb, A. Eisenhauer, L. Wynaden, D. (2001). Ethics in qualitative research. *Journal of Nursing Scholarship*. 33 (1): 93-6.

- Pollock, K. (2012). Procedure versus process: ethical paradigms and the conduct of qualitative research. *BMC Medical Ethics*. 13 (1): 25-36.
- Prior, L. (2007). Qualitative Research Design and Ethical Governance: some problems of fit. *J NI Ethics Forum*. 4: 53-64.
- Rafii, F. Sajadi, M. (2012). Transition from student to clinical nurse, Rodgers evolutionary concept analysis. *Journal of Urmia Nursing And Midwifery Faculty*. 10 (3): 376-88.
- Ramcharan, P. Cutcliffe, JR. (2001). Judging the ethics of qualitative research: considering the ethics as process model. *Health & Social Care in the Community*. 9 (6): 358-66.
- Richards, HM. Schwartz, LJ. (2002). Ethics of qualitative research: are there special issues for health services research? *Family Practice*. 19 (2): 135-9.
- Robley, LR. (1995). The ethics of qualitative nursing research. *Journal of Professional Nursing*. 11 (1): 45-8.
- Rodgers, BL. Knafl, KA. (2000). *Concept development in nursing: Foundations, techniques, and applications: Saunders Philadelphia*. 77-102.
- Toftagen, R. Fagerstrøm, LM. (2010). Rodgers' evolutionary concept analysis – a valid method for developing knowledge in nursing science. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. 24 (s1): 21-31.
- Townsend, A. Cox. SM. Li, LC. (2010). Qualitative research ethics: enhancing evidence-based practice in physical therapy. *Physical Therapy*. 90 (4): 615-28.
- Vaslef, SN. Cairns, CB. Falletta, JM. (2006). Ethical and regulatory challenges associated with the exception from informed consent requirements for emergency research: from experimental design to

institutional review board approval. *Archives of Surgery*. 141 (10): 1019-23.

Working Group for the Study of Ethical Issues in International Nursing Research. (2003). Ethical considerations in international nursing research: a report from the International Centre for Nursing Ethics. *Nursing Ethics*. 10 (2): 122-37.

Zeighami, R. Rafiie, F. (2012). Concept Analysis of Empathy in Nursing. *Journal of Qualitative Research in Health Sciences*. 1 (1): 27-33.

یادداشت شناسه مؤلفان

مینا حسین زاده: دانشجوی دکترای پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران. (نویسنده مسؤل)

پست الکترونیک: m.hosseinzadeh63@gmail.com

هادی حسنجانی: استادیار پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران.

فرناز رحمانی: دانشجوی دکترای پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی تبریز، تبریز، ایران.

Ethics in Qualitative Researches: a Concept Analysis using Rodgers' Evolutionary Method

Mina Hoseinzadeh

Hadi Hasankhani

Farnaz Rahmani

Abstract

Introduction: Recently, the tendency of health sciences researchers to conduct qualitative researches has increased. The nature of ethical issues in qualitative researches is subtle and different. The aim of this study is clarifying the concept of ethics in qualitative researches and more understanding about its attributes, antecedents and consequences.

Method: Rodgers' evolutionary method of concept analysis was used in this study, and published related literature was retrieved regardless of their time limit. After selecting data sources, collection and analysis of data was carried out and information about the features, antecedents and consequences of concept as well as surrogate and related terms were summarized and encoded.

Results: After the concept analysis, ethics attributes in qualitative research were classified in two categories of common attributes with other types of research and special attributes of qualitative research. The antecedents were identified as the knowledge and skills of researcher, codes of ethics, and guidelines of ethics committee, research accuracy and informed consent. The consequences of qualitative research ethics included strength of research, increasing the integrity of the research process, reducing moral dilemmas during the research, reducing workload of the ethics committee, controlling the costs, and increasing the reliability and validity of qualitative research.

Conclusion: Based on findings, we can offer the theoretical definition for the concept of ethics in qualitative research. The results of this study could clarify the concept of ethics in qualitative research and so, given theoretical concepts as building blocks of theories would help scientists to develop models and theories in this context.

Keywords

Ethics in Research, Qualitative Research, Concept Analysis, Rodgers' Evolutionary Method